

A játékhelyzeteket úgy terveztük, hogy szorosan kapcsolódjanak a beilleszkedés kérdéséhez, problémáihoz. Elsősorban az iskolai életből vett szituációkból indulunk ki, de nem szűkítjük le a kört a tanár-diák, diák-diák kapcsolatokra. Természetesen alapszituációkban gondolkodtunk, hiszen a részletes tervezésnél mindig az adott csoport igényei a döntőek. A játékok során használjuk és tanítjuk az alapvető formákat, konvenciókat is.

Az ezt követő hat alkalommal hetente egyszer 60, illetve 90 perces komplex drámafoglalkozáson vesznek részt a gyerekek. A foglalkozásokon gyerekközeli keretekbe ágyazva tanítani szeretnénk:

- a barátságot mélyítő, illetve próbára tevő helyzetekről;
- konfliktuskezelésről, problémamegoldásról, akár – a gyerek számára – kilátástalannak tűnő helyzetben is;
- arról, hogy milyen tulajdonságaink megerősítésével könnyíthetjük meg a közösséghez való alkalmazkodásunkat;
- arról, hogy mit tehet a kirekesztett a helyzet megváltoztatásáért.

A játékokhoz tervezett tanítási területek, tanítási tartalmak segítségével vélhetőleg olyan viselkedésmintákat, helyzetmegoldásokat sajátítanak el a gyerekek, melyek a mindennapjaikban, hasonló élethelyzetekben előhívhatóak és adott esetben a segítségükre lesznek.

Elméletileg ezzel zárul a program, de ha a gyerekek jól érezték magukat a foglalkozásokon, igényelni fogják az újabb találkozásokat. Ez már „csak” idő, hely és pénz kérdése (vagy mégsem)?

A Győr-Moson-Sopron Megyei Közoktatási Közalapítvány a program részletes – mások számára is megvalósítható – kidolgozására írta ki a pályázatot. A pályamunka tehát óravázlatokat, gyakorlati útmutatókat tartalmaz. Terjesztésére az alapítvány jogosult, az érdeklődő iskolák az alapítványon keresztül juthatnak hozzá.

Szeptembertől a győri Gyakorló Általános Iskola indítja a programot, melynek gyakorlati tapasztalatairól is szeretnénk beszámolni.

Színházi nevelés – színházra nevelés

Vági Eszter – Telegdy Balázs

Tavaly a Színházi Világnapon (éppen a Bárka Színház készülő épületében kószálva) fogalmazódott meg néhányunkban⁹ az ötlet: indítsunk egy olyan tanfolyamot, amely a színházi élmények feldolgozásával foglalkozik, mégpedig a színházi előadást létrehozó művészekkel együttműködve! Miután pontosítottuk ötletünket, levelet küldtünk több fővárosi színház vezetőjének. Végül is (éppen) a Bárka Színház munkatársaiban akadunk partnerekre, velük közösen vágunk bele a munkába. Az egymásra találás nem volt véletlen, hiszen a Bárka nyitott műhelyként működik, teret adva többféle színházi kezdeményezésnek.

A tanfolyam tehát elindult, és az évad végéig tart. Állandó, kb. húsz fős csoporttal dolgozunk; a tagok több iskolából kerültek ki, mindannyian rendelkeztek színjátékos vagy drámás tapasztalatokkal.

Általános célunk, hogy a gyerekekből színházat értő közönség váljon. Ez alatt azt értjük, hogy alakuljon ki bennük annak a képessége, hogy az előadásban megjelenő élethelyzeteket, problémákat – kapcsolatba hozva a saját életp tapasztalataikkal – tovább tudják gondolni. A színházi nyelv értésére és használatára szeretnénk tehát tanítani a drámajáték módszerével.

Az általunk kiválasztott előadásokhoz három foglalkozás kapcsolódik, egy *előkészítő*, egy *élményfeldolgozó* és egy *tematikusan foglalkozás* – ez utóbbiakon a színházi szakma egy-egy témáját járjuk körbe a színház tagjainak segítségével, pl. színészi munka, jelmeztervezés, rendezés. A gyerekeknek ilyenkor lehetőségük van arra, hogy közvetlenül a rendezővel, a színészekkel vagy a jelmeztervezővel beszélgessenek, közösen játsszanak. A Bárka tagjai komoly segítséget adtak ebben. Közös tapasztalat, hogy alaposan végig kell gondoljuk, milyen területeken hozható közös nevezőre az előadásokat létrehozó színházi és a drámapedagógiai munka.

Az előkészítő órák tervezésekor minden előadás esetében döntenünk kellett arról, hogy melyek azok az információk, amelyek közelebb viszik a gyerekeket az előadás megértéséhez. A három idézett előkészítő óra esetében színház- és kultúrtörténeti információk átadásához kerestünk drámaformákat. A gyerekeket a kiválasztott színdarab korának színházi világával és ezen keresztül társadalmával szeretnénk megismertetni. A

⁹ A két éve működő Méta Kommunikációs Nevelési Kör tagjaiban. Tevékenységünkhöz iskolai munka is tartozik, de az alábbiakban a színházi nevelési programról szeretnénk beszámolni. A tanfolyamon az itt említetteken kívül a következő előadásokat dolgoztuk föl: Mrozek: Mulatság, Kárpáti Péter: Tótféri.

Szentivánéji álomhoz készült előkészítő foglalkozáson például azzal foglalkoztunk, hogy Shakespeare korában kik, kiknek, hogyan és milyen célból készítettek előadásokat. A Csányi-féle rendezésben két korabeli előadásmód is megjelenik: a vándortársulatok commedia dell' arte játéka és a pantomim. Ezt kiegészítettük a nemesi udvarokban játszó társulatok jelzesszerű stílusával (masque). Kitértünk a színészek játékmódjára, a díszlet- és jelmezhasználatra és a jellegzetes karakterekre. A gyerekek kiscsoportokban, forgószínpadszerűen ismerkedhettek meg az egyes színházi stílusokkal, majd az óra második felében mindenki választhatott a stílusok közül egyet, amelyben a Pyramus és Thisbe történet egy részét a legszívesebben feldolgozná. A kiscsoportban kidolgozott történetdarabokból végül összeállt az egész történet. A három részből álló jelenetsorban jól látszott, hogy miként változik az előadásmód attól függően, hogy kiknek és milyen céllal készül az előadás.

A Cseresznyéskerthez készült előkészítő foglalkozás esetében úgy éreztük, hogy a darabhoz közelebb juthatnak a gyerekek, ha bekerülnek a játékba Csehov életének olyan konfliktusai, amelyek megjelennek egyes műveiben, illetve foglalkoztunk a Csehov-darabok előadásának két megközelítésével, a szerző szerinti és a Sztanyiszlavszkij-féle értelmezéssel.

A darabban megjelenő figurák viselkedésmódjával, életformájával, a körülöttük lévő tárgyi világ megismerésével közelítettünk Szép Ernő *Lila ákácá*hoz. A gyerekek egy a század eleji budapesti kávéházak és mulatók világában élő hivatalnok fiatalember, egy táncosnő és egy gazdag polgárasszony lehetséges találkozásairól játszottak. A hangsúly azon volt, hogy tájékozódjanak a korszak társadalmi közegében, kipróbálják a beszédmódokat, a figurákra jellemző viselkedésmintákat.

A feldolgozó órák esetében a darab viszonyrendszerének és az előadás által fölvetett témák némelyikének tisztázása volt a célunk. Ezekben az órákban az előadás információit használtuk, akár egy TIE-foglalkozás esetében. A kontextusépítő szakasz a témánkhoz kapcsolódó kulcsjelenetek felidézésével esett egybe, leggyakrabban tabló, vagy tárgyak segítségével. A Cseresznyéskert-órából idézett két kiscsoportos munkaszakasz a darab három főszereplőjével foglalkozik. A játék során a gyerekekkel azt próbáltuk végigjáratni, hogyan jutottak ezek a szereplők a darabban ábrázolt állapotig. A darabban látott és elhangzott információk alapján visszafelé gondolkodtunk tehát. A munkaformák használatakor arra törekedtünk, hogy a gyerekek odafigyeljenek a testhelyzet, a gesztusok, a térköz, a beszédmód vagy a jelmez segítségével kifejezhető tartalmakra. Sok időt fordítottunk a gyerekekkel olyan kérdésekre, mint hogy a szereplők milyen eszközökkel tudnak kifejezni érzelmi változásokat, feszültséget, vagy hogyan lehet a színpadon a legtöbbet közölni egy viszonyról stb.

Előkészítő órák

Shakespeare: Szentivánéji álom (a commedia dell' arte figurái)¹⁰

1. A gyerekek rövid tanári felvezetés után kézhez kapják a következő információkat:

- Pierro: Fiatal, szép, becsületes, jámbor, bátortalan szerelmes. Sokszor megrétfálja az öregeket. Fehér, bohócszerű jelmezben, bajuszos maszkkal lép fel.
- Brighella: Az intrikus. Ravasz, csúfolódó, mindenre kapható, eszes, találmányos paraszt. Jelmeze fehér, olajbarna maszkkal, felpödrött bajusszal, horgas orral.
- Pantallone: Gazdag, zsugori, öreg kereskedő. Kicsapongó, orránál fogva vezetik. Vörös kabátot, ugyanilyen színű, testhez simuló alsónadrágot, sapkát, sárga csatos cipőt és fekete vagy fehér köpenyt visel. Szakállas, földszínű maszkja van.
- Dottore: tudálékos orvos, ügyvéd vagy jogász. Beszéde zagyva, közhelyekkel teli, ékesszóló de értelmetlen, ami határozottan idegesíti környezetét. Legfontosabb kelléke a fekete köpönyeg. Ruházata is fekete: térdnadrág, harisnya, szalaggal díszített cipő, rézcsatos öv, hatalmas karimájú kalap, fehér kezelő és nagy, fehér, fodros gallér.
- Leandro: Modoros és nevetséges alak. Általában ő a társulat vezetője. Maszk nélkül lép föl.
- Rosalinda: Szép fiatal lány. Érzelmek lehetnek őszinték, de van, hogy szószegő. Maszk nélkül lép föl.
- Colombine: Élénk, okos szolgálólány. Ő segíti a szerelmeseket. Maszk nélkül lép föl.
- Isabelle: Érett, tekintélyes házas asszony. Férjében vakon bíz, ám kissé könnyű erkölcsű.

¹⁰ Az órát Bárd Edit és Tolmár Fanni tervezte.

A gyerekek kedvük szerint választhattak a karakterek közül, majd páros munkával a következő helyzeteken dolgoztak:

- Pierro-Rosalinda: Szerelmesek, épp veszekednek. A jelenet vége kibékülés.
- Colombine-Leandro-Brighelle: Colombine szolgálólány, akit úrnője arra kért, hogy semmiképpen se engedje be hozzá az apja által kijelölt udvarlót (Leandro). Brighellától azt hallotta Leandro, hogy a lány más férfival találkozgat, elindul hozzá, hogy felelősségre vonja.
- Dottore-Pantallone: A furfangos Dottore célja, hogy minél nagyobb pénzt csikarjon ki a hiszékeny öregúr-ból valamilyen csellel.
- Isabelle-Brighella: Isabelle férjét várja, aki bármelyik percben hazaérhet. Brighellának a férj hazaérkezéséig hátralévő idő áll a rendelkezésére, hogy az asszonyt elcsábítsa. Meddig jut el? A jelenet vége: Hogy találja őket a betoppanó férj?

2. A beszámoló után egy vándortársulatról játszottunk, akik előadnak egy rövid jelenetet egy faluban

A munka három részből állt:

- a) A társulat megérkezik a főtérre. Milyen elvárásokkal érkeznek, és hogy fogadják őket az itteniek? (*tabló és gondolatkövetés*)
- b) Az előadás. A csoport egy része a falubelieket játssza. A falubeli közönség választhat egy helyzetet, amit látni szeretnének a színészekről. A színészeket játszóknak rövid felkészülés után elő kell adni a jelenetet. A commedia dell' arte figuráiból szabadon válogathatnak, azokat akár ki is egészíthetik. A közönséget játszókat a tanár szerepben biztathatja arra, hogy szigorúak, a jó szórakozást számonkérőek legyenek. Bátran bekiabálhatnak a jelenet közben is. (*kiscsoportos improvizáció*)
- c) A távozás. Milyen gondolatokkal, érzésekkel távoznak? (*gondolatkövetés*)

Csehov: Cseresznyés kert (órárszlet)¹¹

1. Tanári *narráció* a Művész színházról.
2. Két csoportban dolgozunk. Az egyik csoport mondatokat kap Sztanyiszlavszkij színházzal kapcsolatos gondolatairól, a másik csoport Csehov elképzeléseiről. A feladat felkészíteni valakit mindkét csoportból egy szakmai vitára a Csehov-darabok rendezéséről.
3. A vita. Ez bármikor leállítható, az eredeti szövegeket újra kézbe vehetjük. Cél, hogy minél jobban körvonalazódjon a véleményük közti különbség (*fórum-színház*).
4. Négy csoportban dolgozunk. Minden csoport ugyanazt a párbeszédet kapja a *Cseresznyés kert*ből. A feladat a jelenet megrendezése valamelyik elképzelés szerint.

Szép Ernő: Lila ákác (részlet)

A foglalkozáson a gyerekek egy filmesekből, színházi emberekből álló társaságot játszanak, akik egy harmincas évekbeli forgatókönyvszerű jegyzetfüzet alapján szeretnének rekonstruálni egy némafilmet. Az óra nagyobb részében egy-egy helyszínhez köthető jelenetet dolgoztunk ki (Margitsziget, kaszinó, kávéház, Városliget). Ezekről a helyszínekről korabeli fényképek, szövegek alapján a gyerekeknek már van ismeretük. Minden helyszínhez kapcsolódik egy cselekményegység, melyek a dráma cselekményének főbb pontjai.

A kaszinó¹²

1. Karakterek (*egyéni mozgásimprovizáció*)

A regényben szereplő beszélőnevek közül mindenki választhat magának egyet. Pl.: Bizonyosné, Mindegyné, Érdekesné, Anyagi, Redő Oszi, Mámoristen, Gül mama... Állítsunk össze egy mozdulatsort a figurára jellemző mozdulatokból, melyeket a kaszinóban végezne (cigarettaázás, rendelés, pohártartás, kártyázás...!)

2. Jelenetek a figurák körül

¹¹ Az órát tervezte Vági Eszter

¹² Az órát tervezte Telegdy Balázs

Mindenkinek lehetősége van egy rövid jelenet rendezésére. Az éppen rendező gyerek a saját figurája köré épít cselekményt a többi figura felhasználásával. Választhat a meglévő karakterek közül, vagy kitalálhat újat. Egy olyan cselekvést kitalálása a feladat, ami jól jellemzi a választott szereplőjét. A munka eredménye tehát annyi rövid jelenet, ahányan vagyunk a csoportban. Ezek a készítendő némafilmbeli jelenet háttérese-ményei lesznek. Megmaradunk az apró de jellemző részleteknél.

3. Vágás (jelenetrendezés)

A feladat, hogy megcsináljuk a központi jelenetet, egy szerelmi háromszög feltékenységi jelenetét három új szereplővel, és ennek háttértörténetét az előzőleg kidolgozott kis történetegységekből. A munka során tehát közösen kidolgozunk egy összefüggő jelenetet az előző munkák legjobbnak ítélt mozzanataiból és az új esemény megrendezésével. Döntenünk kell arról, hogy az előzőekben eljátszott jelenetekből mit tartunk meg, és milyen sorrendben. A vágás segítségével kisebb történetegységekre, snittekre bonthatjuk a jelenetet. A filmes technika drámabeli adaptációja, ha az éppen nem mozgó játékosok, akiket nem „vesz a kamera”, tablóba merevednek, majd új mozgássort indítanak.

4. Némajáték

Némafilmekre jellemző zenére eljátsszuk a jelenetet.

Feldolgozó órák

Cseresznyéskert (részlet)

A gyerekek három csoportban dolgoznak. Minden csoportban a darab egyes szereplőjéhez kötődő témáról ját-szottunk. A kiscsoportos drámamunkát két játék előzte meg. Az elsőben a gyerekek fogalmakat gyűjtöttek ar-ról, hogy mit jelent számukra az előadásán látott cseresznyéskert. Ezeket fölírták egy cédulára, majd miután megnéztük mindenkiet, a cédulák körül összegyűlt kiscsoportok megjelenítették a kert egy-egy olyan fáját, amelyek kifejezték a papíron található fogalmakat. (Pl.: magány, gyerekkor...)

*Andrejevna és Gajev köré épülő óra (részlet)*¹³

Ők ketten testvérek. Az óra két kérdést jár körbe: Mi vezetett odáig, hogy Andrejevna hagyta elveszni a cse-resznyéskertet? Miért csúszott ki a dolgok irányítása az idősebb testvér, Gajev kezéből?

1. Az Andrejevna múltjával foglalkozó szakaszt egy idézet felolvasásával kezdtük, melyből kiderül, hogy má-sodik férje adósságai miatt Párizsba kellett menniük, ahol beteg férjét sokáig ápolta, majd miután felgyógy-ult, elhagyta őt egy másik nő miatt. Ezeket az eseményeket három jelenetben dolgoztuk föl:
  - a) A férj betegségének három éve a férj és Andrejevna szemszögéből.
  - b) Árulkodó jelek: az a pillanat, amikor a hűtlenség gyanúja megfogalmazódik Andrejevnaiban.
  - c) Hogyan befolyásolja ez a múlt testvérehez, Gajevhez való viszonyát? Itt kiválasztottuk az előadás egyik tablószerű pillanatát, amikor Gajev és Andrejevna a színpad előterében állva kinéznek a kertre. Ezt a tablót kellett a gyerekeknek úgy alakítani, hogy kifejezze a kettejük jelenbeli kapcsolatát.
2. „...te csak maradj, ahogy vagy!... „

Ezt Andrejevna mondja Gajevnek, amikor Gajevnek munkalehetősége adódik: elmehetne egy bankba dol-gozni. Gajev itt bizonytalan, nem tudja még cselekvésre szánni magát. Az idézet fölolvasása után arról be-szélgettünk a gyerekekkel, hogy az előadás mely jeleneteiben látjuk Gajevet tétlennek. Két jelenet készült végül, melyek arról szóltak, hogy kik és milyen helyzetben mondhatták neki ezt a mondatot:

  - a) Ifjú korában, pályaválasztás előtt.
  - b) A birtok irányítása idején: Hogyan csúszott ki az irányítás a kezéből?
  - c) A kert előtti tablót most abból a szempontból rendeztük újra, hogy minél jobban kifejezze azt, hogy Andrejevna hogy látja Gajevet.

*Lopahin köré épülő óra (részlet)*¹⁴

Lopahin családtagnak számító állandó vendég Andrejevnanál. Kereskedő ember, aki jobbágyi helyzetből küzdötte föl magát. Gyerekkorában még Andrejevna családjánál volt jobbágyfiú. A darab végén ő veszi meg

¹³ Az órát Telegdy Balázs tervezte

¹⁴ Az órát Bárd Edit tervezte

az elárverezett birtokot. Az óra fókuszában az a kérdés áll, hogy hogyan befolyásolja Lopahin életét a származása?

1. *Tükör (szobor és gondolatkövetés)*

Idézeteket hallunk a drámából, melyeket Lopahinról mondanak más szereplők. Mindenki választhat egy idézetet, majd megformázza Lopahin úgy, ahogy az a szereplő látja, akitől az idézet van. A szobrok bemutatásakor minden szobor mond egy mondatot, amit Lopahin válaszolna ezekre a véleményekre. Egyenként nézzük és hallgatjuk meg egymást.

2. *„Én vettem meg...”*

Lopahin köré rendeződnek a darab szereplőit megjelenítő szobrok, ahogy a darab első felében megismertük ezeket e viszonyokat. Lopahin kimondja ezt a mondatot: „Én vettem meg a cseresznyéskertet.” A szobrok átrendezésével érzékeltetjük, hogyan változnak ezek a viszonyok a mondat elhangzása után. Gondolatkövetéssel végül meghallgatjuk a szereplők gondolatait.

3. *Találkozások*

Kiindulás az előző viszonytérkép. A tablóból elmozdulva minden szereplő találkozik Lopahinnal, pár nappal az előző események után. A találkozást némajátékkal játsszuk el, a gesztusok nyelvén. Ki kell derülnie annak, hogy történik-e valamilyen változás a viszonyokban. Egy szereplő akár többször is találkozhat Lopahinnal, míg nem tisztázódik a kapcsolatuk.

Az Egységes munkaiskola 1921. évi programjából

A dokumentum – mely 1921-ben, Lunacsarszkij népbiztossága idején tanterv volt – a „Revolucija, izkusztvo, gyetyi” című 1987-es kötetben jelent meg újra oroszul, igazolva újfent, hogy nincs új a nap alatt, egyben érdekes, nem tudott forrását mutatja a drámai nevelésnek. Szerzői Mejerhold közvetlen munkatársa voltak.¹⁵

(részlet)

... Dramatizálás az iskolában

I. fokozaton

A dramatizálás jelentősége

Abban az időben, amikor a rajz, a formázás, a zene, az irodalom megtalálták, illetve megtalálják helyes és méltó értékelésüket a pedagógiai elmélet és gyakorlat részéről, e művészetek világos helyet foglalnak el (ha az életben nem is, de a mi Egységes munkaiskolánk programjában mindenképpen), a drámai művészet körül még nem csendesült el a régi harc. A gyerekek drámai alkotómunkája nem kapott valamennyire is általános elismerést a pedagógusok részéről. A dráma művészetének még nincs igazán helye az iskolában.

Azt lehet mondani, hogy a pedagógiai gyakorlatban napjainkban két véglet van a gyerekek drámai alkotómunkája kapcsán általában is, s az iskolai színháznál konkrétan is. Egyesek semlegesnek tartják, sőt egyenesen elítélik az iskolában a drámát abban az esetben, ha a tanulók ebben a művészetben nem passzív-tükröző szerepet, nem a néző szerepét, hanem a drámai cselekvés személyes résztvevőjének szerepét, az *aktor* (játékos, színész) szerepét játsszák. E nézet hívei szokás szerint ismételtetik az ódivatú érveket: Iskolai színház, szinkör a gyerekek által? Inkább fölösleges mint hasznos, néhány tehetséget emel csak ki a tömegeből, arra kényszerítve őket, hogy éljenek át a színpadra lépéssel kapcsolatos izgalmakat, gyakoroltatva velük idegen hangot, idegen szenvedést, s mindez a gyerekszereplőkben képmutatást, hivatkozást, önhittséget, idegességet és egyéb nemkívánatos tulajdonságokat fejleszt.

¹⁵ A Magazin munkatársa a drámapedagógia-történet rovat szerkesztésében *Trencsényi László*.